

nizacijskog i financijskog okvira za socijalni sektor. Time je osnova za ekonomski uspjeh reformi dovedena u pitanje. Važno je da financijski i institucionalni kapaciteti koji bi se nosili sa socijalnom krizom nisu razvijeni. Preporuke u socijalnoj sferi vežu se uz otvaranje novih radnih mjesta, decentralizirane socijalne programe u koje treba uključiti lokalne vlasti i privatne neprofitne organizacije. Mreža socijalne zaštite i socijalne reforme trebaju biti integrirani dio strategija tranzicijskih reformi. Strategije socijalnih reformi trebaju odrediti trenutne i kratkoročne ciljeve, uspostaviti srednjoročno i dugoročno pravne, administrativne, organizacijske i financijske reformske ciljeve i zahtjeve. Treba organizirati nacionalne rasprave o specifičnim i potencijalno kontraverznim reformama socijalnog sektora. Kao teme navode se financiranje obrazovanja i zdravstva, institucionalni aranžmani za stanovanje te nadzor procesa reformi u ovim oblastima. Donatori trebaju pomoći u oblikovanju strategija socijalnih reformi i njihovoj primjeni. To treba biti sastavni dio paketa pomoći. U tom smislu treba stvarati partnerstvo državnih, privatnih i neprofitnih organizacija.

Posljednji dio zaključaka i preporuka odnosi se na neprofitni sektor koji je treći veći stup tranzicijske aktivnosti u ovim zemljama. Neprofitne organizacije trebaju zajedničkim naporima izgraditi infrastrukturu koja će doprinijeti efikasnijem razvitku sektora. U različitim policy područjima vlade trebaju financijski pomagati razvoj ovog sektora i ugovarati s njim privatizaciju određenih službi. Razvoj ovog sektora treba koordinirati s vladama. Donatori u tom smislu trebaju kreirati odgovarajuće strategije. Naglasak je na programima obučavanja u ovom sektoru. Zapadne fundacije trebaju više raditi na koordinaciji svojih napora glede razvitka ovog sektora u zemljama u tranziciji.

Na kraju daju se statističke informacije o danoj i primljenoj pomoći u ovih šest tranzicijskih zemalja. U području socijalne politike navode se posebni projekti financirani u pojedinim zemljama. Sažeto se iznose aktivnosti Europskog fondacijskog centra na području razvitka neprofitnog sektora u ovim zemljama. Nadalje, posebno se navode aktivnosti i donacije poznatih zapadnih fundacija.

Posljednji dio studije donosi bibliografske jedinice korištene u njenoj izradi.

Studija *Assistance to Transition* iznimno je važno štivo za sve one koji se zanimaju za probleme tranzicije. Svakome tko se kod nas bavi problemima tranzicije hrvatskog društva ovo može biti korisno i poticajno štivo. Koliko mi je poznato, problemi tranzicije našeg društva potaknuli su relativno malo empirijskih istraživanja te stručnih i znanstvenih rasprava. Onima koji se žele u to upustiti ili se već bave sličnim temama preporučavam ovu studiju. Pridruženi status Hrvatske Europskoj uniji stoji kao nacionalna zadaća. Stoga ovu studiju valja preporučiti svima onima koji se u Vladi kod nas bave različitim područjima razvitka. Stjecanjem pridruženog statusa EU i Hrvatska će biti obuhvaćena ovim longitudinalnim istraživanjem Instituta za istočno-zapadne studije.

Nadamo se da ćemo naredno izdanje studije iz ove serije također uskoro moći prikazati u ovom časopisu.

Gojko Bežovan

JOURNAL OF EUROPEAN SOCIAL POLICY

Vol. 6, 1996.

Sažeto prikazujući još jedno godište ovoga eminentnoga časopisa želimo ne samo demonstrirati njegovu vrijednost, zanimljivost i aktualnost, već i ukazati na instruktivnost mnogih istraživanja i elaboriranih tema za hrvatske prilike. Pri tome ćemo tekstove grupirati prema srodnosti tematskoga interesa.

Jednu od bitnih osobitosti ovoga časopisa čini niz tekstova koji komparativno tematiziraju socijalne procese na europskom kontinentu. Time se, s jedne strane, iskazuje opravdanost i plodnost sve raširenije i utjecajnije globalizacijske paradigme dok se, s druge strane, potvrđuje eksplikativna vrijednost komparativnih teorijskih modela kao što je, primjerice, Esping-Andersenov opis triju modela socijalnih režima. Služeći se, upravo, ovakvom metodom, talijanski autor Maurizio Ferrera nastoji u prvom broju časopisa opisati južnoeuropski model socijalne države (*The 'Southern Model' of Welfare in Social Europe*) koji, kao poseban model, nije prepoznat od drugih autora (Flora,

Esping-Andersen, Castles), ili je ostao nedovoljno specificiranim (Leibfried).

Nekoliko je područja na kojima je moguće uočiti bitne razlike između Italije, Španjolske, Grčke i Portugala i ostalih kontinentalnih zemalja, s kojima one dijele radno-statusnu osnovicu socijalnog osiguranja. U ovim se zemljama, naime, prepoznaje dualizam koji razlikuje dobro osigurano jezgro zaštićene radne snage te vrlo slabe mehanizme zaštite za povremeno i neregularno zaposlene, nezaposlene, siromašne, tj. socijalno isključene. Ove su zemlje jedine u Europskoj uniji koje nemaju propisani minimum nacionalnih prihoda. Specifičnost se ogleda i u univerzalističkom zdravstvenom sustavu uvedenom, najčešće, tek 80-ih godina i s dalje prisutnim javno/privatnim mišom u zdravstvenoj zaštiti. Konačno, velike su razlike vidljive i u značajnom utjecaju državnih vlasti i stranaka u osiguravanju i konzumaciji osiguranih prava (primjerice, spektakularan porast invalidnih mirovina u južnoj Italiji, ili u Španjolskoj gdje se broj invalidnih potpora udvostručio od 1976. do 1982. godine). Manipulacija socijalnim pravima i mogućnostima poradi različitih stranačko/partikularnih/osobnih i inih interesa možda najbolje oslikava prirodu južnoeuropske socijalne države, sasvim različitu od njemačkog ili skandinavskog tipa.

Nama su svakako zanimljive mogućnosti usporedbe Hrvatske s ovim zemljama, što bi vjerojatno doprinijelo boljem razumijevanju nekih aktualnih socijalnih procesa (zainteresirane čitatelje upućujemo na tekst V. Puljiza koji u broju 1/1996. *Revije za socijalnu politiku* donosi detaljniji prikaz osobitosti južnoeuropskih socijalnih država) - ali je nama još zanimljiviji pokušaj razumijevanja ovih razlika koji opravdava konstrukciju posebnoga modela. Naime, ima autora koji razlike opravdavaju ponešto zakašnjelom modernizacijom te zakašnjelim razvojem socijalne države, tj. kvantitativnim, a ne kvalitativnim razlikama (ovu tezu zastupa i G. Katrougalos, autor narednoga teksta u istome broju časopisa). Ferrera, međutim, u razlozima kao što su: slabosti institucionalne države (razvoj socijalnih programa uz nedomernizirani državni aparat), stranke kao glavni nosioci društvenih interesa, ideološka polarizacija, utjecaj Katoličke crkve (osim u Grčkoj), odnosno tradicionalnih obrazaca solidarnosti i sl., prepoznaje bitne kvalitativne osobitosti. Napomenimo i to da, prema

našem mišljenju, ovakvu argumentaciju legitimira i poznato Putnamovo istraživanje civilne tradicije u Italiji (iako se Ferrera na njega ne poziva), koje pokazuje gotovo sudbonosnu važnost društvenoga konteksta i povijesne razvijenosti određenih institucija (zainteresirane upućujemo i na Zemanov prikaz Putnamove knjige u *Reviji za socijalnu politiku* 2/1996.). Otuda i bitna (i teško premostiva) razlika između sjevera i juga Italije, što mogućnost "modernizacijske nadoknade" bitno ograničava. Na kraju, pokazat ćemo ubrzo da još neka istraživanja, objavljena u ovom godištu časopisa, govore o značajnijoj različitosti južnih zemalja.

Već spomenuti George S. Katrougalos u istome broju časopisa pokušava osporiti Ferrerovu tezu. U radu pod naslovom *The South European Welfare Model: The Greek Welfare State, in Search of an Identity*, prikazuje sličnosti grčkoga modela s kontinentalnim, korporativnim, dok razlike pripisuje specifičnim povijesnim iskustvima Grčke nakon Drugoga svjetskoga rata te, određenije, relativnoj ekonomskoj nerazvijenosti mediteranskih zemalja spram ostatka Europe. Iz njegova je prikaza moguće uočiti važnost ne samo ekonomskih razloga, već i političkih, tj. dugotrajnih posljedica građanskoga rata koje su se gotovo desetljećima perpetuirale te ideološki blokirale razvoj modernoga društva. Usprkos velikome rastu socijalnih izdataka od 1975. godine, od kada je moguće jasnije pratiti ozbiljavanje socijalne države u Grčkoj, njihov je apsolutni iznos danas najniži u EU. Oni čine tek 18,1% BDP (1989. su iznosili 20,7%), što bjelodano ukazuje na bitnu razliku prema onim zemljama koje se s krizom suočavaju pri razini od 25-30% socijalnih troškova u odnosu na BDP. Tako se slični problemi (velika i dugotrajna nezaposlenost, poteškoće ispunjavanja monetarističkih kriterija Maastrichta i sl.) prelamaju na drukčiji način, a i različiti su društveni potencijali iskoristivi u suočavanju s tim problemima. Stoga i autor, usprkos početnoj tezi, priznaje da je teško ovakav prikaz završiti s pozitivnom prognozom budućnosti grčkoga sustava socijalne zaštite.

Komparativnim pristupom služe se i Anneli Anttonen i Jorma Sipilä u broju 2 *Journala* želeći identificirati različitost modela socijalne politike istraživanjem službi socijalne skrbi za djecu i starije (*European Social Care Services:*

Is it Possible to Identify Models?). Naime, mnogi su autori prigovorili Esping-Andersenu da se on usredotočio na radno područje te način financiranja socijalnih usluga, dok je sasvim zanemario one usluge i službe koje su posebno važne ženama i koje, u krajnjoj liniji, određuju tip participacije žena u društvu. Autori su istraživanjem došli do zanimljivih rezultata kojima izdvajaju četiri grupe zemalja. Danska, Švedska i Finska zemlje su s obilnom ponudom takvih službi, dok su Portugal, Grčka, Španjolska, Irska, i Njemačka izrazito skromne u tome. U Nizozemskoj, Norveškoj i Velikoj Britaniji nalazimo mnogo službi za starije, a malo za djecu, dok je u Belgiji, Francuskoj i Italiji upravo obrnuto. Kada se, međutim, ovi podaci dovedu u odnos s onima o ženskoj plaćenju radnoj snazi, tada se izrazito razlikuju dvije grupe zemalja: skandinavske, s razvijenim javno-uslužnim sektorom te južnoeuropske (poimence su navedeni Portugal, Španjolska, Grčka, Italija), gdje participacija žena u svijetu plaćenoga rada izrazito ovisi o privatnim solucijama rješenja (obiteljskih) problema s djecom i starijima. Velika Britanija je "slučaj" za sebe, dok su ostale zemlje Europe mnogo manje (modelske) distinktivne, iako dijele neke bitne sličnosti.

Sličnom je temom zaokupljen i tekst Jana Windebanka u istome broju, *To What Extent Can Social Policy Challenge the Dominant Ideology of Mothering? A Cross-National Comparison of Sweden, France and Britain*.

Postojanje nebrojenih mogućnosti propitivanja istoga pitanja ilustrira i tekst Michela Peillona u broju 3 (*A Qualitative Comparative Analysis of Welfare Legitimacy*). Uočavajući neke ishodišne pretpostavke koje su pojedinim autorima činile osnovicu konstrukcije različitih modela socijalne politike, autor testira pet takvih pretpostavki. Pri tome se služi podacima iz ispitivanja javnoga mnijenja (*International Social Survey Program* 1991. godine) koji, prema njegovom mišljenju, bolje pokazuju vrijednosni odnos prema pojedinim socijalnim programima. Rezultati pokazuju da, primjerice, ciljnost programa prema onima koji to zavijeduju ne utječe bitno na legitimitet programa (iako djeluje u kombinaciji s drugim čimbenicima), ali zato veliki utjecaj ima širina obuhvata populacije. Teze o tome da su univerzalistički programi popularniji od rezidualnih, da su socijaldemokratski režimi popularniji od li-

beralnih te da prevladavanje novčanih transfera ili usluga uzrokuje različit stupanj prihvaćenosti, potvrđene su samo djelomično. Napominjemo samo to da nam se čini kako pitanje potvrde ovakvih hipoteza zahtijeva kompleksniji metodološki pristup.

Ovoj se grupi tekstova može pribrojiti i rad Martina Rhodesa u broju 4, s naslovom *Globalization and West European Welfare State: A Critical Review of Recent Debates*. Kako je ovaj zanimljiv i pregledan tekst moguće pročitati u hrvatskom prijevodu u ovom broju *Revije za socijalnu politiku*, nećemo ga ovdje prikazivati.

Posebnu grupu tekstova čine oni koji su zaokupljeniji procesima unutar EU, odnosno nekim specifičnim problemima definiranja socijalne politike i funkcioniranja europskih mehanizama.

Tekst Gerda Falknera zanima se za odredbe o socijalnoj politici, definirane u posebnom Protokolu, potpisanom uz Ugovor iz Maastrichta (*The Maastricht Protocol on Social Policy: Theory and Practice*). Rasprave o legalnom statusu ovoga Protokola rezultirale su shvaćanjem o njegovoj zakonskoj obveznosti za države-članice. Međutim, uz neke iznimke, proces zakonskog usklađivanja socijalnih prava teče vrlo sporo, a problem predstavlja i nastojanje ka korporativnom usklađivanju na nivou Unije. Potencirana važnost uloge socijalnih partnera otežava donošenje važnih socijalnih odluka, a nije ni definiran odnos ovakvoga usklađivanja s također naglašenim načelom supsidijarnosti. Usprkos djelomičnom nezadovoljstvu malim napretkom u europskoj socijalnoj politici, ističe se presudnija važnost poštovanja temeljnih načela (posebice supsidijarnosti i socijalnog partnerstva!), a autor uočava i još neke bitne činjenice koji usporavaju taj proces: antagonistički interesi članica te opći politički trend prema fleksibilizaciji i smanjivanju razine socijalnih i radnih standarda, poradi međunarodnoekonomskih prilika.

Dometa djelovanja Europskog suda u usklađivanju različitosti prakse umirovljenja muškaraca i žena, na primjeru šest posebnih sudskih slučajeva, analiziraju Ann Aylenbosch i Kathlee Verreth u broju 2 i tekstu *Equal Treatment for Men and Women in Complementary Pensions: Answers or Unresolved Questions?* Odnos europskog prava i zdravstvenih sustava razmatra tekst trojice autora u broju 4 (Martin McKee, Elias Mossialos i Paul Belcher, *The In-*

fluence of European Law on National Health Policy) te pokazuje da su, zasada, zdravstveni nacionalni sustavi pretrpjeli najmanje promjena u odnosu na sve socijalne podsustave, tj. da i dalje čvrsto reproduciraju nacionalne interese i specifičnosti.

Sljedeća grupa tekstova tematizira različite sadržaje, a posebno one vezane uz siromaštvo i nezaposlenost. U toj grupi nalazimo i jedan od nažalost rijetkih tekstova koji analizira srednjoeuropske postkomunističke zemlje. Radi se o tekstu Jiri Večerníka u broju 2, pod naslovom *Incomes in Central Europe: Distributions, Patterns and Perception*. Služeći se brojnim pokazateljima autor pokazuje kako se kod Češke i Slovačke može nazrijeti balans između demografskih i tržišnih čimbenika u strukturi prihoda, dok kod Poljske i Mađarske veću važnost i dalje zadržavaju demografski prediktori, a posebno obrazovanje. Zanimljivo je primijetiti da su prije 1989. godine upravo Poljska i Mađarska već iskusile veću razliku među prihodima pojedinih socijalnih grupa, dok su u Čehoslovačkoj razlike bile najmanje, što govori o dalekosežnosti reformi u tim dvjema zemljama. Ipak, usprkos istome startu, razlike između Češke i Slovačke se povećavaju, a Česi ostaju izdvojeni kao oni koji su naujuvjereniji u korisnost tržišno-ekonomskog sustava, usprkos iskazanoj kritičnosti prema velikim razlikama u zaradama.

Posebno je zanimljiva autorova analiza siromaštva u tim zemljama. Ukoliko se, naime, prilikom utvrđivanja siromaštva prihvati europsko mjerilo (prag siromaštva čini 50% prosječnih prihoda domaćinstva, korigirano strukturom domaćinstava), tada u Češkoj i Slovačkoj ima oko 2-3% siromašnih, a u Mađarskoj i Poljskoj 7-8%, što je vrlo slično podacima EU. Kada se, međutim, tome pridoda subjektivna percepcija udaljenosti od općeprihvaćenoga egzistencijalnog minimuma, tada se u Nizozemskoj i Luxemburgu siromašnima smatra 10-15% domaćinstava, a u Češkoj 25% (1992.), odnosno 30% (1994.). Prema jednom istraživanju iz 1995. godine na dva najniža stupnja sedmogradne ljestvice lociralo se 20% Čeha, 31% Slovaka, 32% Mađara te 37% Poljaka. Autor ustvrđuje kako su takvi rezultati svakako istinitiji, a pokazuje i kako se kritičnost prema velikim razlikama povećava u svim zemljama. Recentna zbivanja u tim zemljama zorno pokazuju važnost ovakvih subjek-

tivnih procjena (koja su većinom, iako ne moraju biti u potpunosti, odraz objektivnih prilika), što ukazuje i na nužnost primjene različitih istraživačkih metoda u razaznavanju takvih kretanja. Važno je i istaći kako obilje različitih mjerodavnih podataka o ovim zemljama proizlazi iz činjenice njihove participacije, sasvim različito od Hrvatske, u brojnim međunarodnim istraživačkim projektima (*Perception on Social Justice, Social Inequality, Social Stratification in Eastern Europe, SOCO Survey: The Social Consequences of Transition...*).

Temu siromaštva obrađuju još dva teksta koja, također, demonstriraju nužnost komplementarnih pristupa. U broju 3 to je rad Briana Nolana i Christophera T. Whelana, *Measuring Poverty Using Income and Deprivation Indicators: Alternative Approaches*, a u broju 4 Serga Paugama, *Poverty and Social Disqualification: A Comparative Analysis of Cumulative Social Disadvantage in Europe*. U prvome se tekstu objektivni indikatori kombiniraju s brojnim potencijalnim indikatorima deprivacije (čiji je raspon od posjedovanja hladnjaka i auta pa sve do poklona prijateljima i obitelji).

Rad Serga Paugama posebno je instruktivan jer pokazuje kumulaciju različitih socijalno diskvalificirajućih čimbenika koji prate nezaposlenost. Svojim tekstom autor, zapravo, opravdava postojanje pojma socijalne isključenosti (dakle, nezaposlenost i siromaštvo nisu samo izolirani društveni problemi, već oni rezultiraju posebnim socijalnim stanjima i procesima, koja iziskuju i posebnu društvenu pozornost). Uz izuzeće Italije te dijelom Španjolske i Nizozemske, u svim se ostalim istraživanim europskim zemljama pokazuje veza između stabilne zaposlenosti i stabilnih bračnih odnosa i obrnuto. Veza nezaposlenosti i mreže socijalne podrške obrnuto je srazmjerna u Francuskoj, Velikoj Britaniji i Njemačkoj, dok u Španjolskoj nezaposleni mogu očekivati značajniju pomoć i podršku obitelji i prijatelja. Veza nezaposlenosti i lošijeg životnog standarda sasvim je jasna, ali se pojavljuje i veza s lošijim zdravstvenim stanjem, a djelomice i s problemima u mladosti. Konačno, još se jednom pokazuju bitne razlike među pojedinim grupama europskih zemalja. U Njemačkoj, Francuskoj i Velikoj Britaniji socijalni se problemi izrazitije kumuliraju nego, primjerice, u Danskoj i Nizozemskoj. Mediteranske se zemlje izdvajaju kao one koje unutar tradicional-

nih društvenih obrazaca uspijevaju, barem do neke mjere, kompenzirati kumulativno djelovanje socijalno hendikepiranih situacija.

Journal of European Social Policy donosi u broju 3 još dva teksta koja valja spomenuti. Prvi je onaj Vica Georga *Elite Opinion in Europe on Employment and Benefit Policies*, u kome se iznose mišljenja anketiranih predstavnika elitnih društvenih grupa različitih europskih zemalja o širokom krugu problema nezaposlenosti. Rad Marka Andriesa (*The Politics of Targeting: The Belgian Case*) je zanimljiviji jer dovodi u pitanje popularnu tezu po kojoj socijalne restrikcije najviše osjećaju siromašniji, jer jaka srednja klasa pruža efikasan otpor reformi univerzalističkih socijalnih programa od kojih ona najviše i profitira. Analizirajući očito vrlo uspješnu politiku belgijske vlade zadnjih desetak godina autor pokazuje na koji je način moguće provesti mjere štednje u socijalnom području (pad socijalnih troškova od 29,3% BDP 1985. na 27% 1992. godine), a

istovremeno ne povećati broj siromašnih obitelji (u istome je vremenskom intervalu % siromašnih obitelji stabilan i iznosi oko 6%) pa čak i podići prosječan standard siromašnih. Autor je svjestan političkih limita ovakve ciljne (promišljene!) socijalne politike što, međutim, ne govori o njenoj nemogućnosti. Primjer Belgije bit će, pretpostavljamo, vrlo instruktivan ostalim zemljama koje se ne mogu pohvaliti ovakvim razvojem događaja.

Zaključit ćemo ovaj prikaz napomenom da se u svakom broju časopisa objavljuju i prikazi relevantnih knjiga (doduše broj takvih prikaza, prema svjetskim standardima, i nije osobito velik) te redoviti *European Briefing koji daje pregled europskih "socijalnih kretanja" (zaposlenost, stanovništvo, radni uvjeti, socijalni dijalog, socijalna isključenost itd.)*. To je još jedan razlog naše svesrdne preporuke ovoga časopisa zainteresiranoj javnosti.

Siniša Zrinščak